

KAVRAMSAL MAKALE

Türk Aile Yapısında Çocukluk Algısı ve Ebeveynlik Anlayışı*

Dr. Vildan ÜSTÜN, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara,
e-posta: vildan.ustun@hbv.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8505-4400>

Prof. Dr. Hacer TOR, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Ankara, e-posta:
hacer.tor@hbv.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7187-5814>

Öz

Aile, toplumu meydana getiren ve toplumu temsil eden en küçük birimdir. Ailenin içindeki alt sistemler çocuğun ailede tanımlanma biçimi, çocuk-ebeveyn ilişkisi ve ebeveynlik tutumları ve sorumlulukları aile sisteminin sağlıklı işleyişi için ele alınması gereken başlıca konulardandır. Bu çalışmada da bugünün çocukluk algısı ve ebeveynlik anlayışını anlayabilmek için Türk kültürünün tarihsel zemininde Eski Türklerden Cumhuriyet döneminin sonuna kadar çocukluk algısının, ebeveynlik anlayışının nasıl ve ne yönde değiştiği açıklanmaya çalışılmıştır. Nitel olarak tasarlanan bu araştırmada doküman incelenmesi tekniğine başvurulmuştur. Türk aile yapısında çocukluk algısı ve ebeveynlik anlayışına ilişkin bilgi veren yazılı kaynakların incelenmesinde, tasnif edilmesinde, tarihsel dönemlere ayrılarak değerlendirilmesinde bu yöntem işlevsel görülmektedir. Sonuç olarak her tarihsel dönemin içinde bulunduğu toplumsal şartlar ve değişim faktörlerinin etkisiyle çocukluk algısının değiştiği ve bu çocukluk algısına yönelik olarak ebeveynlik anlayışının farklılaştığını görülmüştür. Tarihsel süreçte Eski Türklerde 'kahraman çocuk', Osmanlı döneminde 'Sûfi çocuk', Tanzimat ve Meşrutiyet döneminde 'yurttaş çocuk', Cumhuriyet döneminde 'İdeal Türk Çocuğu' algıları oluşmuştur. Ebeveynlerden bu çocukluk algılarına ilişkin tutum, davranış geliştirmeleri ve sorumlulukları üstlenmeleri beklenmiştir. Çocukluk algılarında ve ebeveynlik anlayışlarında görülen bu değişimin yanı sıra Türk kültüründe ebeveynlik anlayışında 'çocuk sevgisi' duygusunun ve 'itaatkâr çocuk' beklentisinin bütün dönemlerde görüldüğü belirlenmiştir.

*Bu çalışma birinci yazarın doktora tezinden üretilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aile, Çocuk, Ebeveynlik.

Makale Gönderme Tarihi: 12.05.2025

Makale Kabul Tarihi: 03.07.2025

Önerilen Atıf:

Üstün, V. ve Tor, H. (2025). Türk Aile Yapısında Çocukluk Algısı ve Ebeveynlik Anlayışı, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 8(7): 553-567.

Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences

2025, 8(7): 553-567. DOI: [10.26677/TR1010.2025.1568](https://doi.org/10.26677/TR1010.2025.1568)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

CONCEPTUAL PAPER

The Perception of Childhood and The Understanding of Parenthood in The Turkish Family Structure

Dr. Vildan ÜSTÜN, Ankara Hacı Bayram Veli University, Institute of Graduate Programs, Ankara, e-mail: vildan.ustun@hbv.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8505-4400>

Prof. Dr. Hacer TOR, Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Letters, Ankara, e-mail: hacer.tor@hbv.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7187-5814>

Abstract

The family is the smallest unit that constitutes and represents society. Subsystems within the family—such as how the child is defined within the family, child–parent relationships, and parenting attitudes and responsibilities—are among the main issues that need to be addressed for the healthy functioning of the family system. In this study, in order to understand today’s perception of childhood and understanding of parenthood, an explanation was attempted regarding how and in what direction the perception of childhood and the understanding of parenthood have changed from the Early Turks to the end of the Republican era, based on the historical ground of Turkish culture. This research was designed qualitatively, and document analysis technique was used. This method is considered functional in the examination, classification, and evaluation—by dividing into historical periods—of written sources that provide information about the perception of childhood and understanding of parenthood in the Turkish family structure. As a result, it has been observed that the perception of childhood has changed under the influence of the social conditions and transformation factors of each historical period, and accordingly, the understanding of parenthood has diversified. Throughout history, the perceptions of the “heroic child” in the Early Turkish era, the “Sufi child” in the Ottoman period, the “citizen child” in the Tanzimat and Constitutional periods, and the “ideal Turkish child” in the Republican period have emerged. Parents were expected to develop attitudes and behaviors and to assume responsibilities in line with these perceptions of childhood. In addition to the changes seen in the perceptions of childhood and understandings of parenthood, it has also been identified that the feeling of “love for children” and the expectation of the “obedient child” have existed in all periods of Turkish culture’s understanding of parenthood.

Keywords: Family, Child, Parenthood.

Received: 12.05.2025

Accepted: 03.07.2025

Suggested Citation:

Üstün, V. and Tor, H. (2025). The Perception of Childhood and The Understanding of Parenthood in The Turkish Family Structure, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 8(7): 553-567.

GİRİŞ

Aile, insanlık tarihinin en eski toplumsal birimlerinden biri olarak, toplumsal değişim süreçlerinden etkilenip yapısal ve biçimsel değişimlerin yaşandığı en temel kurumdur (Hallaç ve Öz,2014: 142). Aile içinde oluşan eş sistemi, anne- çocuk ve baba-çocuk ilişki yapıları aile yapısının sağlıklı olmasını sağlayan temel ilişki yapılarından biridir. Ailenin içindeki bireylerin aile ve toplum açısından anlamı ise içinde yaşanan kültürün etkisinin yanı sıra ekonomik, sosyal, eğitsel ve teknolojik değişim ve gelişim süreçlerinden de etkilenmektedir. Türk aile yapısının ise tarihsel süreçte geleneksel geniş aile yapılarından modern çekirdek aile ve tek ebeveynli aile yapıları ile değişim ve çeşitlilik gösterdiği görülmektedir (Tezel Şahin ve Cevher, 2007:775). Türk aile yapısı içindeki çocukluk algısının değişimi temelde ana-babanın çocuğa yaklaşımını ve ebeveynlik anlayışını farklılaştırmaktadır. Bu çalışma ile Türk aile yapısının kültürel etkisi temelinde ve tarihsel süreç içerisinde toplumsal değişim süreçlerinin etkisi ile değişen çocukluk algısı ve bu değişim ile ilişkili olarak değişen ebeveynlik anlayışı üzerinde durulmuştur.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çocuk ve çocukluk kavramı birbirinden farklı anlamları karşılamaktadır. Çocuk kavramı Türk Dil Kurumu Sözlüğünde “bebeklik ile erginlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız; yavru, bala, uşak, velet” şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 2024). Çocukluk anlayışının ise Batı toplumu tarihsel sürecinde modern zamanların tarihsel ürünü olarak keşfedildiği ve insanlığın sonuna kadar devam edecek dinamik bir süreç olarak ifade edilmektedir (Şahin, 2020: 2). Fransız tarih yazarı Philippe Aries “Centuries of Childhood” (1962) adlı eserinde çocukluğun tarihine ilişkin farklı tarihsel inceleme teknikleri kullanarak Antikçağ ve Ortaçağ’a ait resim ve tablolarından - o dönemlerde çocuklara özgü kıyafet, oyun, sanat ve günlük yaşam pratikleri gibi pek çok alanın olmayışı ve birçok alanın ortak oluşundan- yola çıkarak 16. yüzyıla kadar çocukluğa özgü bir ayırımın olmadığını öne sürmüştür. Aries’e göre Orta Çağ Batı Avrupa’sında bebeklere kundaktan çıkar çıkmaz yetişkin kıyafetine benzer giysiler giydirilmekte ve beş ila yedi yaşından sonra çocuklar yetişkinlerin tüm yaşam pratiklerine dahil olarak yetişkin yaşamının bir parçası olan “küçük yetişkinler” olarak yaşantılarını sürdürmüşlerdir (İnal, 2007: 13).

Batı deneyiminde 16. yüzyıldan sonra sanayileşme ve kentleşmenin ardından çocukların yaşlarına göre kategorize edilip eğitim sistemine dahil edildiği ve çocuklara özgü giysi, oyun ve sağlık sisteminin modernleşme süreçleriyle geliştirildiği bir başka deyişle çocukluğa özgü dönemin modern zamanlarda keşfedilmiş toplumsal bir inşa olduğu belirtilmiştir (Karabıyık, 2019: 196). Çocukluğa ilişkin algının değişimi ise ebeveynlik anlayışının değişimini, anne babalık sisteminin yeniden kurgulanmasını sağlamıştır.

Türk toplumu deneyiminde ise kültürel zemin farklılığından kaynaklı olarak çocukluk algısı batı deneyiminden farklılaşmaktadır. Türk toplumunda ulaşılan en eski kaynaklar(destan, yazıt, masal vb.) ele alındığında çocukluk dönemine ilişkin sevgi temelli duygunun olduğu ayrıca çocuk yetiştirmeye ilişkin öğüt içeren kaynakların olması ise; çocukluk dönemine ilişkin bir ayırımın var olduğunu göstermektedir. Antik Yunandaki köleci bakış açısı ve batı deneyimindeki çocuğa yönelik ‘ilk günah’ anlayışı aksine Türk toplumunda çocuğun dünyaya gelişi ‘sevinç ve mutluluk duygusu’ ile karşılanmaktaydı. Batı toplumunun tarihsel deneyiminden farklı olarak Eski Türklerden günümüze kadar çocuklar mal olarak alınıp satılmamış ve çeşitli gerekçelerle öldürülmemiştir (Vakıf, 2018: 32). Türk modernleşme süreci ile birlikte çocukluk ile ilgili çalışmalar batı kaynaklarından yapılan çeviriler ile oluşturulmaya başlanmıştır. Çocuklukla ilgili çalışmalarda eğitim, sanat, çocuk yetiştirmeye ilişkin pratiklerle ilgili çalışmalar yapılmıştır.

Modernleşme sürecinde batı kaynaklı yapılan çocukluğa ilişkin çalışmalar ve bakış açısı ile geleneksel çocukluk anlayışı arasında ikilem ve farklılıklar yaşanmıştır (Aydoğmuş Ördem, 2020: 4472). Türk toplumunun kendi tarihsel deneyimi ve kendi kültürel zemin içinde geçirdiği toplumsal değişim süreçleri içinde çocukluk anlayışı değiştiği görülmektedir. Değişen çocukluk anlayışından hareketle Türk toplumunda çocuk yetiştirme biçiminin ve ebeveynlerin çocuk yetiştirme sürecindeki rol ve sorumluluklarının da farklılaştığı görülmektedir. Türk tarihinin farklı dönemlerinde çocukluk anlayışının değişimi ve buna bağlı olarak ebeveynlik anlayışlarının da ne yönde ve nasıl değiştiği konusu bu çalışmada ele alınmıştır.

YÖNTEM

Bu çalışmada Türk aile yapısında değişen çocukluk algısı ve ebeveynlik anlayışı; Eski Türklerde, Osmanlı döneminde ve Cumhuriyet döneminde olmak üzere üç alt başlıkta ele alınmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Doküman incelemesi araştırılması hedeflenen olgu ve olgular hakkında bilgi içeren materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 189). Doküman analizi ile basılı ve elektronik materyaller belgeler incelenir, değerlendirilir konu ile ilgili anlam çıkarıp, anlayış oluşturulmaktadır (Kıral, 2020: 173). Bu çalışma da çalışmanın konusu ile ilişkili basılı ve elektronik ortamdaki kitap ve makale gibi yazılı kaynaklar incelenmiş ve tarihsel dönemler içinde değişen çocukluk algısı ve ebeveynlik anlayışı ele alınarak sınıflandırılmıştır. Bu çalışmanın kapsam sınırlılığı; Eski Türklerden Cumhuriyet döneminin ilk yıllarındaki Türk aile yapısında çocukluk ve ebeveynlik anlayışına ilişkin bilgi veren eserlerden yararlanılmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde Eski Türklerde, Osmanlı döneminde ve Cumhuriyet döneminde değişen çocukluk algısı ve ebeveynlik anlayışı üç ana başlık altında ele alınmıştır.

Eski Türklerde Çocuk Algısı ve Ebeveynlik Anlayışı

Eski Türklerin çocukluğa ilişkin algılarına ve çocuk yetiştirmeye ilişkin görüşlerine sözlü kültür (destan, masal, öykü vb.) ya da yazıt, hikâye, seyahatname aracılığıyla ulaşmak mümkündür. Türk kültürünün kodlarını içeren destanlar hem aile yapısına hem de aile içindeki çocuğun değeri hakkında veriler sunmaktadır (Şahin, 2020: 19). Eski Türklerde çocuk algısı ve ebeveynlik anlayışı ana başlığı; İslamiyet öncesi Türkler ve İslamiyet sonrası Türkler de çocuk algısı ve ebeveynlik anlayışı olara iki alt başlık altında ele alınmıştır.

İslamiyet Öncesi Türklerde Çocuk Algısı ve Ebeveynlik

İslamiyet öncesi Türklerdeki ebeveynlik anlayışın da geleneksel Türk toplumunda çocuksuz ev düşünülemez bu nedenle döl vermeyen birleşmenin yürüyemeyeceği ile ilgili inanç oluşturulmuştur (Yörükoğlu, 2007: 29). Eski Türklerde doğacak çocuğun kız ya da erkek olduğuna ilişkin benzetme de 'tilki' ve 'kurt' ifadelerinin kullanılmıştır. Eğer tilki denirse doğan çocuğun kız, kurt denirse erkek olduğu anlaşılmaktaydı. Tilki, sinsilik ve kurnazlık özelliği ile tanımlanırken; kurt ise yiğitlik özelliği ile tanımlanmaktaydı (Karadoğan, 2015: 71). Türk kültüründe erkek çocuğunun önemli konuma sahip olmasının nedenin göçebe toplumlarda sert doğa koşullarıyla mücadele edecek güce sahip olan insanlara duyulan ihtiyaçtan kaynaklandığı düşünülmektedir.

Eski Türklerde Oğuz Kaan Destanının da çocuk algısı, çocuk Oğuz'a ilişkin tanımlamalardan çıkarımlarda bulunarak anlaşılmalı çalışılır. Destanda “*Oğuz Kaan doğduktan sonra anasının sütünü bir kere emer sonra bir daha emmez. Süt yerine şarap ve çorba içer et yer. Üç günde dile gelir konuşur yürür ve kırk günde büyür.*” Destan da bebeklikten yetişkinliğe kırk gün içinde geçiş olması çocukluk algısını olmayışını ve bunun nedeninin ise bu dönemde savaşçı insanlara duyulan ihtiyacı göstermektedir (Doğan, 2000: 7). Oğuz Kaan Destan’ında çocukluk algısının yanı sıra ebeveyn ilişkileriyle ilgili bilgi de vermektedir. Destan da babaya olan “itaat kültürü” saygı ve itaat babaya kendini sevdirmeye ve kanıtlamanın ölçüsü olarak kabul edilmekteydi (Doğan, 2016: 40).

Manas Destanının da ise Oğuz Kaan Destanındaki gibi Manas çocuk “*on yaşında ok atmış, at binmiş, on dördüne girdiğinde ise şehirleri alt üst edip han olmuştur*”. Bilge Kağan Yazıtı’nda da benzer şekilde küçük yaşta yetişkin rolü ile Kağan olup savaşlar kazanmıştır (Doğan, 2000: 15).

Tablo 1. İslamiyet Öncesi Türklerde Çocuk Algısı ve Ebeveynlik

Eserler	Çocuk	Ana- Babalık
Oğuz Kaan Destanı	Savaşçı çocuk	Sevgiye ve otoriteye dayalı ebeveynlik
Manas Destanı	Kahraman çocuk	Erkek çocuk beklentisi
	İtaatkar çocuk	
	Saygılı çocuk	
	Güçlü çocuk	

İslamiyet öncesi Eski Türklerde çocuk sahibi olmanın önemli bir değer olmasının yanı sıra erkek çocuk beklentilerinin öncelikli olması ve bebeklikten çocukluğa geçişin hızlı olmasına ilişkin beklenti iş gücüne olan ihtiyaç ve savaşçı koşullardan kaynaklanabilmektedir (Doğan, 2000: 18). İslamiyet öncesi Eski Türklerle ait kaynaklarda çocuğa dair yüceltici ve değer olarak görme yaklaşımları ise batı deneyimi çocukluğundan farklı olarak çocuğa sevgi ve değerli olduğu algısıyla yaklaştıkları görülmektedir. Ebeveynlik tutumlarında ise büyüklere saygı ve itaatin beklenene şekilde otorite davranışının kullanıldığı düşünülmektedir.

İslamiyet Sonrası Türklerde Çocuk Algısı ve Ebeveynlik

İslamiyet sonrası Türklerde ise çocukluk algısı ve çocuk yetiştirmeye ilişkin anlayışı kavrayabilmek için hikâye, seyahatname ve yazılan eserler ele alınmaktadır. Hoca Ahmet Yesevi’nin Divan-ı Hikmet adlı eserinde çocuk Yesevi’nin ilahi bir koruma altında olduğu belirtilir ve eserde çocukluğa ilişkin ana mesaj ‘edep ve terbiyeli’ olunmasıdır. Bu dönemde İslamiyet öncesi Eski Türklerle kıyasla çocukların ‘Alp insanı’ tiplemesine karşı manevi derinliği olan ‘Sûfi çocuk, Veli çocuk’ tiplemesi öne çıkmıştır (Doğan, 2016:2015). İslamiyet sonrası Türklerin eserlerinden olan Kutadgu Bilig’de ise çocuğun nasıl terbiye edileceğine ve nasıl yetiştirileceğine ilişkin açık mesajlar bulunmaktadır. Bu durum ise Türklerde çocuğun nasıl yetiştirilmesi gerektiğine ilişkin önemli bilgiler vermektedir. Kutadgu Bilig’de LXII. Bölüm ,“*Çocuğu Nasıl Terbiye Edileceğine Dair*” başlık anne babalara öğüt niteliğindedir.

“Senin ay gibi bir oğlun veya kızın doğarsa, onu kendi evinde terbiye et, bu işi başka ellere bırakma.”

“Oğul-kıza bilgi ve edep öğret; bu her iki dünyada onlar için faydalı olur”

“Oğluna henüz küçük iken öğret, küçüklüğünde bilgi öğrenirse hayatta muvaffak olur”

“Gerekirse oğula ve kıza acımadan dayat at, dayak oğula kıza bilgiyi öğretir.”

Türklerin İslamiyet’i kabulünden sonra yaşam şekli ve aile yapıları hakkında bilgi veren bir diğer önemli eser ise Dede Korkut Hikâyeleri’dir. Bu eserde çocuk ailenin ve toplumun temeli olarak değerlendirilmekte ve ailenin çocuğu aile değerleri çerçevesinde yetiştirmesi vurgulanmaktadır (Şahin, 2020: 21). Divan-ı Hikmet eserinde olduğu gibi Dede Korkut adlı eserinde de çocuğun yetiştirilmesinin en önemli ögesi anne ve baba olarak görülmektedir. Dede Korkut Hikâyesi’nde “Çocukların iyi ve kötü olmalarına ana babaları sebep olur” cümlesi ana babaların sorumlu olduklarını belirtir. Bu eserde ayrıca çocukların dürüstlük, cesaret, kahramanlık, mertlik, saygı duyma ve sevgi gösterme gibi nitelikleri taşıması gerektiği vurgulanır. Aile ve çocuk arasındaki güçlü bağlara vurgu yapılırken aile içi sevgi, saygı ve güven bağlarına yer verilmiştir. Ayrıca bu eserde “Oğul atasözünü iki etmezdi, ikilerse o oğul kabul edilmezdi” cümlesi ile babaya karşı sonsuz ‘itaat’ davranışı da vurgulanmıştır.

Divan-ı Lügat-it Türk eserinin yazarı Kaşgarlı Mahmut eserinde çocuklarına “uluçım” yani “yavrum” diye hitap etmekteydi. Bu durum o dönemde aile ile çocuk arasındaki sevgi bağının önemine işaret etmektedir. Eserde ‘ısırk’ kelimesi ise anne babanın çocuklarını perilere ve nazara karşı korumak için kullandıkları söz olarak açıklanır ve ana babaların çocuklarını görünür görünmez tüm tehlikelerden çocuklarını koruması gerektiği öğütlenir (Doğan, 2000: 41; Şahin, 2020: 22).

Tablo 2. İslamiyet Sonrası Türklerde Çocuk Algısı ve Ebeveynlik

Eserler	Çocuk	Ana- Babalık
Kutadgu Bilig	Edepli ve terbiyeli çocuk	Sevgiye ve aşırı otoriteye(dayak) dayalı ebeveynlik
Dede Korkut Hikâyeleri	Sûfî çocuk	Sorumlu ebeveynlik
Divan-ı Lügat-it Türk	Veli çocuk	Eğitici ebeveynlik
	İtaatkâr çocuk	Koruyucu ebeveynlik
		Erkek çocuk beklentisi

Türklerde çocuk aile ve toplum için önemli bir yere sahiptir ve işlevseldir. Çocuğun aile ve toplum için işlevsel olması erken yaşta yetişkin gibi sorumluluk almasını gerektirmektedir. Çocuklar arasında cinsiyet ayrımının olduğu hem Eski Türklerde hem de İslamiyet sonrası Türklerde her iki dönemin eserlerinin çocukluğa ve ebeveynliğe ilişkin söylemlerinde etkin bir şekilde gözlenmektedir. Özellikle İslamiyet sonrası Türklerde anne babanın çocuğunu ahlaki değerler çerçevesinde yetiştirmesi ve çocuğun özellikle babaya karşı itaat duygusu vurgulanmıştır.

Osmanlı Döneminde Çocuk Algısı ve Ebeveynlik Anlayışı

Osmanlı toplumunda çocuk algısı ve çocuk yetiştirme anlayışı ele alınırken; Osmanlı toplumunun Batı tesirli olarak değişme dönemlerini ele almak konunun anlaşılması ve bütünlüğü açısından önem taşımaktadır. Bunlar; Klasik Osmanlı dönemi yani Osmanlı devletinin Tanzimat dönemine kadar olan çocukluk algısı ve ebeveynlik anlayışı, Tanzimat dönemi

çocukluk algısı ve ebeveynlik anlayışı ve II. Meşrutiyet dönemi çocukluk algısı ve ebeveynlik anlayışı olarak üç alt başlıkta ele alınmıştır.

Klasik Osmanlı Döneminde Çocuk Algısı ve Ebeveynlik Anlayışı

Osmanlı toplumunda çocuk, İslamiyet'ten sonraki Türk toplumlarında olduğu gibi evliliğin meyvesi olarak görülmüştür. Çocuğun doğumuna ilişkin kutlamalar ve çocuğa ad koyma Türklerin yiğitlik törenlerine benzer biçimde gerçekleştirilmiştir (Doğan, 2016: 77). Klasik Osmanlı döneminde çocukların ilk eğitim aldıkları mahalle mektebine başlama yaşı ise 4 yaş, 4 ay, 4 gün olarak belirlenmiştir ve bu yaştan din eğitime başlamak için uygun bir yaş olduğu belirtilmiştir. Sonraki yaş dönemlerinde ise eğitim medreselerde devam etmiştir. Ayrıca Osmanlı döneminde okul eğitiminin yanı sıra çocuklar yaz döneminde çırak olarak veya tarlada çalıştırılarak yetişkin yaşamına hazır hale getirilmeye çalışılmıştır (Ahioğlu Lindberg, 2012: 47). Osmanlı sarayında yeni doğan çocuğun doğumunu kutlamak için yapılan 'beşik alayı' törenlerinde ise erkek törenleri daha gösterişli yapılmış ve erkek çocuk doğduğunda beş vaktin her birinde 7'şe top atılırken, kız çocuğu dünyaya geldiğinde ise 3'er top atılmıştır (Erkurt, Balci ve Yıldız, 2017: 27).

Klasik Osmanlı dönemindeki ahlak eserlerini inceleyen Toksöz (2012) bu dönemdeki ahlaki eserler de hem çocuklara hem de çocukları yetiştiren ebeveynlere belli başlı sorumluluklar yüklediğini belirtmektedir. Toksöz çalışmasında Ahlak-ı Nasiri, Ahlak-ı Adudiye, Ahlakı Alai ve Ahlak-ı Kiram adlı eserleri incelemiştir. Bu eserlerin aile ahlakı ile ilgili bölüm içinde çocuk ile ilgili bilgiler genel anlamda çocuğun terbiyesi ve çocuğa öğretilmesi gereken görgü kurallarını kapsamaktadır. Bu ahlak eserlerinde çocuğun doğumdan önce onun yetişeceği aile ortamını iyileştirilmesiyle ilgili hususlardan bahsedilmektedir. Eserler de genel olarak doğum sonrası ailenin ilk sorumluluğunun ise çocuğa güzel bir ad vermek olduğu belirtilmiştir. Ahlak-ı Nasiri adlı eserde çocuğun terbiyesinde iyi alışkanlıklar (saygılı, itaatkâr, dindar, güzel ahlaklı vb.) öğretilirken çocuklara yaklaşımın övgü, ödüllendirme şeklinde olması ve buna karşılık azarlanmamalı ve işlediği çirkinliğin açığa vurulmaması gerektiğini belirtmektedir. Çocuğa öğretilmesi gereken genel görgü kuralları ise alçak gönüllü olma, dürüst olma, büyüklerine yanındayken soruya cevap vermesi dışında susması, kötü sözden, bedduadan sakınması iyi, güzel ve zarif konuşma alışkanlığının edindirilmesidir.

Ahlak-ı Adudiye adlı ahlak eserinde ise anne babaların çocuklarına karşı onları güzel ahlaklı yetiştirme görevi varken; çocuklarında anne babalarına karşı son derece itham göstererek hizmet etmesi, itaat edip iyi davranması ve duasını alması gerekmektedir. Ahlak-ı Kiram adlı eserin 'Çocuk Terbiyesi' adlı bölümünde ise çocukların din eğitime ayrı bir önem verilmesi gerektiği belirtilir ve bu eğitimin ise övülme ve takdir edilme ile gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtir ancak buna karşılık çocuk kötü bir davranış yaptığı zaman uyarılmalı, eğer uyarı yetersiz kalırsa yemek içmekten alı koyulmalı, istediği elbise alınmamalı hatta bu eserde çocuk eğitiminde 'dayağın' caydırıcı bir yol olduğu bile düşünülmektedir (Toksöz, 2012: 86).

Türk toplumunda çocuk yetiştirme de üç özelliğin tarih boyunca süre geldiğini gözlemlemiştir. Onur (2007:104)'e göre Türk toplumunda yaygın olarak gözlemlenen 'çocuk sevgisi' ve diğer ikisi ise 'dayak' ve 'ezbercilik' tir. Onur 'a göre Osmanlı döneminde çocuk yetiştirmede 'korku' da egemen bir yöntem olarak kullanılmaktaydı.

Tablo 3. Klasik Osmanlı Döneminde Çocuk Algısı ve Ebeveynlik

Eserler	Çocuk	Ana- Babalık
Ahlak-ı Nasiri	Edepli ve terbiyeli çocuk	Sevgiye ve takdire dayalı ebeveynlik
Ahlak-ı Adudiye	Ahlaklı çocuk	Aşırı otoriteye(dayak) dayalı ebeveynlik
Ahlakı Alai	Sûfî, Veli çocuk	Güzel ad koymak
Ahlak-ı Kiram	Güzel konuşan çocuk	Görgü kurallını öğretme
	İtaatkâr çocuk	Sorumlu ebeveynlik
	Eğitilmiş çocuk (sadece erkek çocuk)	Eğitici ebeveynlik
	Anne babaya bakım veren çocuk	Din eğitimi
		Erkek çocuk beklentisi

Klasik Osmanlı döneminde de Eski Türklerde olduğu gibi sevinç ve mutlulukla karşılanmakta ve çocuğun ahlaklı, dindar, itaatkâr ve saygılı yetiştirilmesinin önemli olduğu görülmektedir. Önceki dönemden farklı olarak çocuğun eğitiminin(din eğitimi) hem ev dışı alanlarda(medreselerde) hem de evde çocuğun yetiştirilmesinde önemli bir değer olarak görülmektedir. Anne ve babaların aile içindeki ekonomik değerinden (çocuğun aile içindeki iş gücü ve aileye bakım vermesi) kaynaklı olarak erkek çocuk beklentilerinin olduğu da görülmektedir.

Tanzimat Dönemi Çocuk Algısı ve Ebeveynlik Anlayışı

Osmanlı toplumunda Tanzimat döneminde ise hem kurumsal anlamda hem de sosyal yaşamda Batılılaşma ekseninde gerçekleşen yenilikler kadınlar ve çocuklar bağlamında da kendini göstermiştir. Bu dönemde Avrupa ile sosyo-ekonomik ilişkilerin gelişmesi orta sınıf olarak adlandırılan zümrenin ortaya çıkmasını sağlamış ve çocuklara ilişkin özel giysiler, çocuk yayınları ve yeni çocuk oyuncakları ile Tanzimat döneminde çocukluk, Batı toplumunda modern dönemde ortaya çıkan çocukluk anlayışına benzer biçimde görülmeye başlamıştır (Özcan, 2019: 35).

Tanzimat döneminde eğitim alanında yapılan değişiklikler de o dönemin çocukluk anlayışını etkilemiştir. Sıbyan mektepleri ile ilgili düzenlemeler ile 1869'da Fransız eğitim sistemi incelenerek oluşturulan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile ilkokul kız ve erkekler için zorunlu hale getirilmiştir (Okay,1998: 32). Osmanlı toplumundaki eğitim sistemindeki bu değişim batı tarzı eğitim modeli ile din merkezli medrese anlayışı farklılaşmış ve eğitim sisteminde cinsiyet ayırımına dayalı bakış açısının farklılaştığını göstermektedir. Ördem Aydoğmuş (2016)'a göre Tanzimat döneminin genellikle her alanında meydana gelen 'düalist(ikili) yapı' çocukluk anlayışında da kendini göstermiştir. Özellikle çocuğu yetiştirme ve eğitme sürecinde bir yandan terbiye ve ahlak konuları ele alınırken diğer taraftan yanlış batılılaşma örnekleri gözlenmiştir. Bu dönemde okullarda çocuklara batı tarzı eğitim verilirken aynı zaman da medrese eğitiminde verilmesi eğitim alanında da ikiliği ortaya çıkarmıştır (Aydoğmuş Ördem, 2016: 55-57).

Tanzimat döneminde çocuk yetiştirilmesine yönelik olarak ilk eser olan Edhem İbrahim Paşa'nın "Terbiye ve Talim –i Adab ve Nesayih-ül Eftal (1868)" adlı eserinde yetişkinlere çocuğu terbiye ederken onların anlayacağı dilde hitap edilmesi gerektiğini belirtir ve çocukların sağlığı,

temizliği, beslenmesi, uyku alışkanlıkları, meslek seçimleri ve eğitimi konuları üzerinde durmaktadır (Okay, 1998: 48). Bu dönemde Ahmet Mithat Efendinin babalığı önemli bir sanat olarak tarif ettiği “*Peder olmak Sanatı*” adlı eseri ise çocukların eğitiminin beşikten başladığını vurgulayarak çocukların evlerinden başka yerde terbiye verilmesini ve erken yaşta evlerinden ayrılmalarını uygun bulmamaktadır. Bu dönemdeki bir diğer eser ise Münif Paşa’nın *Ehemmiyet-i Terbiye –i Sibyan* adlı eseri modern pedagojiye dair ilk tecrübe olarak adlandırmaktadır. Bu eserde babadan görme terbiye usulleri eleştirerek ve yaygın terbiye yöntemi olarak görülen ‘dayağa’ karşı çıkmıştır (Öztan, 2019: 40). Ayrıca Münif Paşa çocuğu terbiye ederken dayak yerine Avrupa tarzı ikaz etmenin uygun olduğunu belirtmiştir. Tanzimat döneminde çocuk; okul ve ailenin yaklaşımı arasında çatışma yaşamıştır yani çocuk okulda hem batılı, hem de Osmanlı tipi eğitim alırken ev içinde Osmanlı değerlerine bağlı yaşam sürmesi çocuğun batı ile doğu değerleri arasında kalmasına neden olmuştur (Aydoğmuş Ördem, 2016: 192).

Tablo 4. Tanzimat Döneminde Çocuk Algısı ve Ebeveynlik

Eserler	Çocuk	Ana- Babalık
Terbiye ve Talim –i Adab ve Nesayih-ül Eftal	Edepli ve terbiyeli çocuk	Çocuğun bakımı
Peder olmak Sanatı	Ahlaklı çocuk	Çocuğun gelecek planlaması
Ehemmiyet-i Terbiye-i Sibyan	Eğitimli çocuk	Çocuk eğitimi
	Sağlıklı çocuk	Sevgi ve denetim tutumu
		Din eğitimi ve Batılı eğitim (ikili/düalist yapı)
		Çocuğun psikolojik iyi oluş hali (dayağa karşı)

Osmanlı toplumunda Tanzimat döneminde Batının model alınmasıyla birlikte çocukluk alanı da eğitsel, psikolojik, bakım ve yetiştirme alanlarında yeniliklerin oluşturulduğu görülmektedir. Özellikle bu dönemde ilkokulun kız ve erkekler için zorunlu hale gelmesi ile hem çocuğun eğitim öğretim alanı düzenlenmiş, hem de cinsiyet ayrımına dayanan eğitsel koşullar da kız ve erkek çocuklar için eşit bir zemin oluşturulmaya başlanmıştır. Bu dönemin batılı tarz da çocuk yetiştirme anlayışında pedagoji temelli eserlerin çevirisi ile birlikte dayak davranışı ile çocuk yetiştirmenin uygun olmadığı dile getirilmiştir. Tanzimat döneminin bir geçiş dönemi olması nedeniyle çocuğun aile ve okul arasındaki farklı yetiştirme tutumlarına maruz kaldığı da gözlenmiştir.

II. Meşrutiyet Dönemi Çocukluk Algısı ve Ebeveynlik Anlayışı

II. Meşrutiyet ilanı sonrasında kısmen tebaadan vatandaşlığa geçişe yönelik politik anlayış çocukluk alanında da kendini göstermiş ve Tanzimat döneminde bağımsız özne olmaya başlayan çocuk, II. Meşrutiyetle birlikte ‘kamusal bir özneye’ dönüşmüştür (Öztan, 2019: 45). Bu dönemde ‘küçük yurttaşlar’ olarak adlandırılan çocuklar, milliyetçilik ideolojisi çerçevesinde geleneksel değerler dışında devletin kendine göre yetiştireceği bir birey ve vatandaş olarak görülmüştür (Kılıç, 2007; Aydoğmuş Ördem, 2016: 64). Yeni rejimin çocuklardan beklentileri ise “yurttaşlığa atıfta bulunarak; vatanına bağlılık, siyasal iktidara itaat, çalışkanlık, dürüstlük ahlaklı olmaktır” bu nitelikler ‘ideal çocuğun’ tasvirinde önem taşımaktadır (Öztan, 2019: 46).

II. Meşrutiyet çocukluk algısı, Batının modern dönemindeki Fransa özelinde 1789 sonrasında gelişen “müstakbel yurttaş çocuk” algılaması ile benzerlik taşımaktadır. Batılılaşma sürecine giren Osmanlı toplumunda çocuk 19. yüzyılın sonlarında özne olarak kabul edilmiş ve meşrutiyet dönemi ile birlikte potansiyel kamusal özneye dönüşmüştür (Öztañ, 2019: 58).

Meşrutiyet döneminde çocuk yetiştirilmesine yönelik olarak anneler etkin kişiler olmuşlardır. Bu dönemde yazılan romanlarda iradesiz annenin iradesiz çocuklar yetiştireceği düşüncesinden hareketle pasifleştiren anne modeli eleştirilmiş ve onun tersine güçlü ve irade sahibi annelerin doğru, dürüst, ilerlemeci, sorumluluk sahibi, ahlaklı, çalışkan ve eğitilmiş bireyler yetiştirebileceği mesajı verilmiştir. Çocuk yetiştirmeye yönelik olarak ailenin en önemli amacı topluma iyi bir vatandaş yetiştirmek olmuştur ve bu da ideal anne-baba ve ideal çocuk düşüncesini ortaya çıkarmıştır (Aydoğmuş Ördem, 2020: 45).

Tablo 5. II. Meşrutiyet Döneminde Çocukluk Algısı ve Ebeveynlik

Çocuk	Ana- Babalık
Yurttaş çocuk	Sevgi ve denetim tutumu
Vatansever çocuk	Güçlü ve iradeli anneler
Çalışkan çocuk	İdeal ana- baba modeli
Devlete ve ana-babaya itaatkar çocuk	
Ahlaklı çocuk	
Eğitilmiş çocuk	
İdeal çocuk	

Cumhuriyet dönemine geçiş dönemi olarak görülen Meşrutiyet döneminde çocuk; aile ve okul tarafından milli değerler çerçevesinde inşa edilerek yeni neslin özneleri haline gelmişlerdir. Bu dönemde ebeveynlerden özellikle annelere vatansever ve yurttaş çocukluğun oluşturulmasına ilişkin sorumluluklar verildiği de gözlenmiştir.

Cumhuriyet Döneminde Çocukluk Algısı ve Ebeveynlik Anlayışı

Cumhuriyet dönemindeki çocukluk algısı, Batı dünyasında modernliğinde ortaya çıkmış ve Batı dünyasından yaklaşık yüzyıl sonra II. Meşrutiyet döneminde temelleri atılmış olan ve yeni kurulan ulus devlet anlayışına hizmet etmesi beklenen “yurttaş çocuk” anlayışına dayanmaktadır. Cumhuriyet döneminin çocukluk algısını ifade eden *İdeal Türk Çocuğunun*; cumhuriyetin değerlerine ve inkılâplarına bağlı, zeki, güçlü, gururlu faziletli, güçlü ve mert nitelikleri taşıyan ve geçmişin izlerini silerek Batı’nın medeniyet seviyesine ulaşmaya ant içmiş bir ‘Cumhuriyet nesli’ olması beklenmiştir. İdeal Türk Çocuğu’nun vatan kurtarılrken kendisi için yapılan fedakârlıkların farkında olarak sorumluluk hissetmesi gerektiğini düşünen Hasan Ali Yücel yaptığı konuşmada çocuklara “*Vatan sizden önceki nesilden, bizden, mal istediği zaman malımızı, can istediği zaman canımızı verdik. Sizden de, bizden sonra gelecek nesillerinde böyle yapacağına iman ediyoruz*” şeklinde seslenmiştir (Yücel, 1939:1; Çiçek, 2012: 89).

Cumhuriyet döneminin de oluşturulmaya çalışılan ‘İdeal Türk Çocuğu’ anlayışının araçları ile Batının modern dönem yurttaş, ideal çocuk oluşturmada kullanılan araçlar arasında benzerlik gözlenmektedir. Batı toplumunda orta sınıf çocuğunun yeniden üretiminde okul dersleri, aile tutumları, çocuk dergileri ve hatta savaşçı özellik için izcilik kullanılırken; Türk Cumhuriyetinde

‘İdeal Türk Çocuğu’ algısı oluşturulurken de benzer şekilde okul dersleri, milli bayramlar, çocuk dergileri kullanılmıştır. Cumhuriyet döneminde okur-yazarlık oranını arttırmak, daha fazla çocuğun okula gitmesini sağlamak okulda Türkçe, Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi derslerinde çocuklara vatan ve millet terbiyesi verilmek istenmiştir ve derslere girildiğinde hep bir ağızdan ‘Andımızın’ okunması ile de çocuğun vatansever ahlakını geliştirmek amaçlanmıştır (İnal, 2007:113; Öztan, 2019: 234). İnal’a (2007:113) göre 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı ve diğer milli bayramlar yeni rejimin getirdiği değerleri ve yeni kimliği ilan edip kolektif bilinç ile pekiştirmek amacı ile oluşturulmuştur. Cumhuriyet döneminde *Cumhuriyet Çocuğu*, *Çocuk Sesi*, *Çocuk Duygusu ve Yavru Kurt* adlı dergiler başta olmak üzere birçok çocuk dergisi yayınlanmıştır. Bu dergilerin konusu ‘İdeal Türk Çocuğu’ndan beklenen davranışları içermektedir. Bu eserler savaşçı, cesaret ve kahramanlık temaları içermektedir. Dayanıklılığın, sertliğin, gözü pekliliğin ve bedensel gücün öne çıkarıldığı eserlerde çocukların askerlik psikolojisini andıran ruh haline girmesi amaçlanmıştır (Öztan, 2019: 77).

Cumhuriyet döneminde çocuk yetiştirilmesi ve çocuğun bakımı çocuğa ilişkin önemli konular haline gelmiştir. Bu dönemde çocuğun yetişeceği ortamın yani doğum öncesi -eş seçimi dahil- tıbbi tavsiyeler doğan çocuğun sağlığı ve bakımı önemsenmiştir. Bu dönemin *yanağından kan damlayan, mutlu çocuk beklentisi* ‘Gülbüz Çocuk’ adı ile tasvir edilmiş hatta ‘Gülbüz Çocuk’ seçmeye yönelik yarışmalar düzenlenmiştir. Uçan’ın (2012) “Gülbüz Türk Çocuğu Dergisi”ni incelediği çalışmasında, dergide bu çocukların yetiştirilmesine yönelik annelere büyük sorumluluklar verildiğini ve çocuk yetiştirmenin adeta bir siyaset meselesi haline geldiğini belirtmiştir. Bu anlayışa göre “Çocuk, aile; aile ise Türkiye demektir, çocuğun bakımsızlıktan ve hastalıktan ölümü ise Türkiye’nin zerre zerre ölümüdür” şeklinde betimlenmiştir (Uçan, 2012:186). Bu dönemde çok çocuk sahibi olan aileler teşvik edilmiş ve sağlıklı, gülbüz vatan evlatlarının sayısının artırılması milli bir mesele olarak kabul edilmiştir. Bu çocukların yetiştirilmesine yönelik ebe okullarında, Sıhhiye mekteplerinde dersler verilmiş ve özellikle anne sütünün en önemli gıda olduğu belirtilmiştir. Çocuk bakımında beslenmenin yanı sıra uyku, temizlik ve bedensel hareketlerin önemi üzerinde durulmuş ve bu konularda ebeveynlere ve öğretmenlere tavsiyeler içeren metinler yayınlanmıştır (Öztan, 2019:144).

Cumhuriyetin ilk yıllarındaki çocuk terbiyesi ve pedagojisi konulu eserlerin büyük bir kısmı yeni rejimin çağdaş temel ilkelerini yansıtmaktadır. Buna yönelik olarak Osmanlı döneminin geleneksel yaklaşımları (çocuğu küçük yaşta evlendirme, hurafe ya da dini bilgilerle çocuk yetiştirme, kız çocuklarını okula göndermeme, dayak vb.) eleştirilerek reddedilmiş ve yeni milli çocuk projesiyle; fiziksel açıdan kuvvetli, ahlaki açıdan terbiyeli ve zihinsel açıdan akıllı çocukların yetiştirilmesi önemsenmiştir (İnal, 2007: 14). Bu dönemde kadına verilen önem ve çıkarılan kanunlar ile birlikte kız-erkek ayrımı gözetilmeden eğitim verilmesi ise hem çocukluk algısında cinsiyet ayrımının önüne geçilmeye çalışıldığını hem de kadınların toplumda değiştirici dönüştürücü bir aktör olarak görülmeye başladığını göstermektedir.

İdeal Türk Çocuğu tasviri kadar önemli olan ise ‘ideal terbiye edici, ideal kadın, ideal anne’ modelidir. İdeal annenin iyi eğitilmiş, akıllı, sakın ve mütevazı olması beklenmiştir (Öztan, 2019: 161). Çocuk yetiştirilmesine yönelik olarak tek bir metodun belirlenmesi ve bu metod üzerinde çocuğu yetiştiren, anne ve baba ile aile büyükleri anlaşma sağlamasında önemsenmiştir. Bu dönemde anne babaya itaatin önemi muhafaza edilmekle birlikte çekirdek aile modeli içerisinde anne baba ve çocuklar arasındaki sevgi bağının önemi üzerinde de durulmuştur. Özellikle çocuk hikâye ve romanlarında verilmek istenen kültürel kod ile anne babası ile birlikte sevgi dolu bir ailede yetişen çocuğun her ne pahasına olursa olsun önündeki ve milletine hizmet edeceği düşünülmüştür (Öztan, 2019:178). Bu dönemde çocuklar her ne kadarda çağdaş yöntemler ile yetiştirilmiş olsa da kolektif kültür içerisinde anne babaya yardım ve sorgusuz sualsiz itaat vazifeleri de söz konusu olmuştur. İdeal çocuk algısında kendisini himaye edenlere ve onun için

çalışanlara hürmet ve itaat etmekte başat görevleri arasında görülmüştür. Bu bakış açısıyla yetiştirme halen bazı kültürel kesimlerde etkinliğini sürdürmektedir.

Cumhuriyet döneminde oluşturulmaya çalışan 'İdeal Türk Çocuğu ve İdeal Terbiye Edici (ebeveynler ve öğretmenler)' tasvirleri toplumun tüm kesimine ulaşması mümkün olmamıştır. Özellikle bu ideal tipleri anlatan eserlere, çocuk yayınlarına ulaşılabilmesi ebeveynlerin ekonomik gücüne ve ilgisine göre değişmiştir (Öztan, 2019: 67). Modern aile imajı ise büyük kentlerin orta ve üst sınıflarında kabul görmüştür ve bu sınıflar dışındaki çocuklara çeşitli sorunları eskiden olduğu gibi yaşamaya devam etmişlerdir (İnal, 2007: 115).

Tablo 6. Cumhuriyet Döneminde Çocukluk Algısı ve Ebeveynlik

Çocuk	Ana- Babalık
İdeal Türk çocuğu	Sevgi ve denetim tutumu
Kahraman çocuk	İdeal terbiye edici anne modeli
Ahlaklı çocuk	Sorumlu ebeveynlik
Eğitimli çocuk	Sevgi dolu aile modeli
Akıllı çocuk	
Gürbüz çocuk	
Vatansever çocuk	
Devlete ve ana-babaya itaatkar çocuk	
Çalışkan çocuk	

Cumhuriyet dönemindeki çocukluk algısı ve ebeveynlik anlayışlarının özellikle II. Meşrutiyet dönemindeki sosyal hayatta, eğitim hayatındaki gelişmelerin uzantısı şeklinde değişim gösterdiği görülmektedir. Bu dönemde Osmanlı dönemine ait geleneksel ve çocuğa zarar verici olduğu düşünülen çocuğu küçük yaşta evlendirme, hurafe ya da dini bilgilerle çocuk yetiştirme, kız çocuklarını okula göndermeme, dayak gibi tutum ve davranışların bırakılması gerektiği savunulmuştur. Bu dönemde milli değerlere sahip sağlıklı, akıllı, çalışkan, dürüst ve devlete itaatkâr olan İdeal Türk Çocuğu'nun tanımı yapılarak bu özellikleri sahip olması beklenen ebeveynlere ideal terbiye edici olarak görülen ideal annelere belli sorumluluklar verilmiştir. Bu dönemde çocuk yetiştirmek siyasi bir mesela olarak görülmüş ve devletin geleceğinin iyi oluş halinin çocuk yetiştirme ile ilişkili olduğu vurgulanmıştır.

SONUÇ

Türk toplumunda çocukluk algısı Eski Türklerden Cumhuriyet dönemine kadar özellikle modernleşmenin de etkisiyle -Batı'nın modern çocukluk paradigmasının etkisiyle- değişmiş olsa da kültürel zeminde çocukluğa ve ebeveynlik anlayışına ilişkin değişmeyen bazı öğeler de bulunmaktadır. Bunlardan en belirgin olanı Eski Türk tarihinden beri çocukların dünyaya gelişinin mutlulukla karşılanması ve çocuğun sevgi dili ile tanımlanmasıdır. Türk toplumunda çocuk yetiştirmeye yönelik olarak görülen temel duygunun 'sevgi duygusu' olduğu görülmektedir. Eski Türklerden beri Türk toplumunda çocuğun dünyaya gelişi sevinçle karşılanmış ve Batı toplumundan farklı olarak çocuğun köleleştirildiği ya da sakat bırakılıp,

öldürüldüğü gözlenmemiştir. Ayrıca Batı toplumundan farklı olarak Türk toplumunda çocuğa yönelik 'ilk günah' anlayışının olmaması ise çocuğun doğuştan masum ve korunmaya, sevimliye muhtaç olduğu anlayışının da gelişmesini sağlamıştır.

Türk toplumun da çocukluk algısı ve ebeveynlik anlayışında değişmeyen bir diğer durum ise çocuktan beklenen 'itaat' duygusudur. Çocuklardan beklenen itaat duygusu ise ebeveynleri çocuk yetiştirme de sevginin yanı sıra otoriter bir tutum ile çocuk yetiştirmeye yönelttiği görülmektedir. Eski Türklerde hatta Cumhuriyet döneminde yayınlanan çocuk dergilerinde çocuklara yönelik beklenen davranışın anne babalarına sonsuz itaat etmeleri ve yaşlandıklarında onlara bakmaları şeklinde tasvir edilmiştir. Çocuğun itaatkâr olması bu bakış açısıyla doğru orantılı olarak ebeveynlerin otoriter tutumla çocuk yetiştirme tutumu çocuğun aile içinde ekonomik değeri (aile içinde işgücünü sağlaması ve aileye yaşlılıkta bakım vermesi) ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Kağıtçıbaşı 1975 yılında gerçekleştirdiği "Çocuğun Değeri Türkiye'de Değerler ve Doğurganlık" adlı çalışmasında ebeveynlerin çocuğa ilişkin algısında özellikle çocuk cinsiyetinde erkek çocuk beklentisinin çocuğun ekonomik değeri ile ilişkili olduğunu saptamıştır. Bu bakış açısıyla ilişkili bir diğer bulgu ise ebeveynlerin kendilerini bakmalarını ve kendilerine itaat etmelerini bekledikleri çocuklarını otoriter bir tutum ile yetiştirdikleri de görülmüştür. Bu bulgulardan yola çıkarak bu çalışmada çocuk algısında eski Türklerden Cumhuriyet dönemine kadar devam eden 'itaatkâr çocuk' algısı ile 'erkek çocuk' beklentileri ve ebeveynlerin otoriter tutum ile çocuk yetiştirme anlayışının çocuğun aile içindeki ekonomik değer taşıması ile açıklanabilir. Otoriter ebeveynlik anlayışı ile ilişkili olarak Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra çocukları yetiştiren anne baba ve eğitimcilerin çocuklara yönelik olarak 'dayağı' disiplin etme ve eğitim yöntemi olarak kullandıkları da düşünülmektedir. Yetişkinlerin çocuklara yönelik dayak atma davranışının Osmanlı toplumunda da görüldüğü ve hatta bazı ahlak ve öğüt eserlerinde çocuk yetiştirmede bir yöntem olarak dayağın kullanılmasının tavsiye edildiği de görülmektedir. Modernleşmenin getirdiği bakış açısıyla ebeveynlerin çocuklara yönelik tutumlarında pedagoji temelli farklılaşmalarda yaşanmıştır. Tanzimat döneminde modernleşme çabalarıyla birlikte ve sonrasında Cumhuriyet döneminin 'geleneğin çocuk yetiştirme metotlarını reddeden' bakış açısıyla dayağın çocuğu yetiştirmede kullanılmaması gerektiği belirtilmiştir.

Türk toplumunda çocuğa yönelik bir diğer bakış açısı ise genel olarak ondan beklenen yiğitlik, cesurluk ve ahlaklılık özellikleridir. Bu nitelikler Eski Türklerde çocuğun 'lider ve kahraman olma' beklentisi üzerinden tasvir edilirken, Tanzimat ve Meşrutiyet döneminde 'yurttaş çocuğun' niteliği ve Cumhuriyet döneminde ise 'İdeal Türk Çocuğun' da olması gereken özellikler olarak belirtilmiştir. Çocuktan beklenen özelliklerin kas gücü temelli olması yaşanan dönemin ihtiyaç duyduğu insan tipinden kaynaklanmaktadır. Bir başka deyişle Eski Türklerde göçebe yaşam koşullarının güçlüğü, Osmanlı ve erken cumhuriyet döneminde yaşanan savaşlar bu niteliklere sahip çocukları yüceltmış ve buna bağlı olarak erkek çocuk beklentisi de yüceltilmiş ve çocuğa yönelik cinsiyet ayrımı gözlenmiştir. Ancak Cumhuriyet döneminde kadına ve çocuklara verilen haklarla birlikte kız çocuklarının da eğitim ve toplum hayatına katılımıyla birlikte ve ilerleyen dönemlerde kadının iş hayatına da dâhil olmasıyla bu anlayış da değişime uğradığı söylenebilir.

Türk toplumunda çocukluk algısı dönemin ihtiyaçlarına göre değişiklik göstermiştir. Eski Türklerde 'kahraman çocuk', Osmanlı döneminde 'Sûfî çocuk', Tanzimat ve Meşrutiyet döneminde 'yurttaş çocuk', Cumhuriyet döneminde ise 'İdeal Türk Çocuğu' gibi kavramsallaştırmalar ve nitelikler dönemin ihtiyacına göre oluşturulduğu görülmektedir. Bu çocukluk anlayışlarına yönelik toplumun ve ebeveynlerin çocuklara yönelik bakış açısı, tutumları ve beklentileri de değişiklik göstermiştir. Cumhuriyet döneminden sonra ekonomik, siyasi, kültürel ve teknolojik değişimlere bağlı olarak çocukluk algısı ve ebeveynlik anlayışları da yeniden tanımlanmaktadır. Bu çalışma da Eski Türklerden Cumhuriyetin ilk dönemlerine kadar

Türk aile yapısında değişen çocukluk algısı ve bu doğrultuda değişen ebeveynlik anlayışı analiz edilmiştir. Bu konu hakkında yapılmış olan çalışmaların sayısının oldukça az olduğu görülmüştür. Bu çalışma yeni çocukluk ve yeni ebeveynlik anlayışlarına ilişkin yapılacak olan çalışmalara yol gösterici bir nitelik taşımaktadır. Toplumsal değişmeye bağlı olarak Türk aile yapısında çocukluk algısı ve ebeveynlik anlayışı konusunda yeni çalışmalar yapılmalıdır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Destek Bilgisi: Herhangi bir kurum ve/veya kuruluştan destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması: Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Etik Onayı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazar(lar)ına aittir.

Etik Kurul Onayı: Çalışma kamuya açık ikincil verilerin kullanılmasıyla oluşturulmuştur.

Araştırmacıların Katkı Oranı: Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

KAYNAKLAR

Ahioğlu-Lindberg, E. N. (2012). Çocuk Yetiştirme Açısından Türkiye'de Çocukluğun Tarihi, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (2012/1),41-52.

Aries, P. (1962). *Centuries of Childhood: A Social History of Family Life*. New York: Vintage.

Aydoğmuş Ördem, Ö. (2016). *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türk Romanında Çocuk*, Adana: Karahan Yayıncılık

Aydoğmuş Ördem, Ö. (2020). *Çocukluk Sosyolojisi Paradigmalar-Paradokslar-Eleştiriler*, Ankara: Çizgi Kitapevi

Aydoğmuş Ördem, Ö. (2020). Türkiye'de Çocukluk Sosyolojisi, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, (2010/16-31), 4469-4492.

Çiçek, N. (2012). Erken Cumhuriyet Döneminde Modern Çocukluk Nosyonunun Görünümleri Üzerine Bir Analiz, *Mülkiye Dergisi*, 36(4),69-104.

Demirci Yılmaz, T. (2015). Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye Modernleşmesinde Annelik Kurguları (1840-1950), *Cogito*, (2011/81), 66-90.

Erkut, Z., Balcı, S., ve Yıldız, S. (2017). Tarihsel Süreç İçinde Çocuk, *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, (2017/1),17-28.

Hallaç, S., ve Öz, F. (2014). Aile Kavramına Kuramsal Bir Bakış, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 6(2), 142-153.

İnal, K. (2007). *Modernizm ve Çocuk-Geleneksel, Modern ve Postmodern Çocukluk İmgeleri*, Ankara: Sobil Yayıncılık.

Kağıtçıbaşı, Ç. (1981). *Çocuğun Değeri-Türkiye'de Değerler ve Doğurganlık*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi.

Kağıtçıbaşı, Ç. ve Ataca, B. (2017). Çocuğun Değeri ve Aile Değişimi: Türkiye'den Otuz Yıllık Bir Portre (Çev. Pelin Öder Erol, Ebru Aloğlu), *Sosyoloji Dergisi*. (2017/35), 77- 101.

Karabıyık, M. S. (2019). Yeni Sosyolojilere Doğru İmkân ve Fırsatlar: Bir Disiplin Olarak Çocukluk Sosyolojisi, *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, 1,163-177.

Karadoğan, U. C. (2015). *Çocuk Kavramına Tarih Açısından Bakış* (Ed. Levent Eraslan), *Farklı Perspektiflerden Çocukluk ve Sosyolojisi*, Ankara: Vize Yayıncılık.

- Karadoğan, U.C. (2019). "Çocuk ve Çocukluk" Kavramının Tarihsel Süreçte Değerlendirilmesi, *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, (2019/1), 195-226.
- Karakuş Öztürk, H. (2017). Çocukluğun Tarihsel Gelişimi Üzerine Düşünceler, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2017/13), 253-276.
- Kıral, B. (2020). Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2020/15), 170-189.
- Okay, C. (1998). *Osmanlı Çocuk Hayatında Yenileşmeler*, İstanbul: Kırkambar Yayınları.
- Onur, B. (2005). *Türkiye'de Çocukluğun Tarihi*. Ankara: İmge Yayıncılık.
- Onur, B. (2007). *Çocuk, Tarih ve Toplum*. Ankara: İmge Yayıncılık.
- Onur, B. (2009). *Türk Modernleşmesinde Çocuk*, Ankara: İmge Kitapevi.
- Özcan, Ö. (2017). Orta Çağ'dan Erken Modern Döneme Çocukluğun Tarihsel Gelişimi., *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, 2017/2, 91-125.
- Özcan, G. G. (2019). *Türkiye'de Çocukluğun Politik İnşası*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sağlam, M., Aral, N. (2016). Tarihsel Süreç İçerisinde Çocuk ve Çocukluk Kavramları, *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, (2016/2), 43-56.
- Şahin, H. (2020). *Çocuk-Çocukluk Kavramları Çocukluğun Tarihsel Gelişimi*, (Ed.Şirin Dilli), *Türkiye'de Çocuk Olmak*, Ankara: Pegem Akademi.
- Tan, M. (1989). Çağlar Boyunca Çocukluk, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 22, 71-88.
- Tezel Şahin, F., Cevher, F.N. (2007). Türk Toplumunda Aile-Çocuk İlişkilerine Genel Bakış, *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu*, 1(1), 775-790.
- TDK, (2025) <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 18/01/2025.
- Toksöz, H. (2012). *Osmanlı Klasik Dönemi Ahlak Eserlerinde Çocuk Eğitimi*. (Ed. Haşim Şahin ve Nurdan Şafak), *Osmanlı Dünyasında Çocuk Olmak*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Uçan, L. (2012). *Osmanlı Çocuk Dergilerinin Çocuk Kimliği Üzerine Etkileri*. (Ed. Haşim Şahin ve Nurdan Şafak), *Osmanlı Dünyasında Çocuk Olmak*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Uğur, S.B. (2018). Geçmişten Günümüze Şekillenen Çocukluk Algısı ve Çocuk Yetiştirme Pratikleri, *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2018/45), 227-247.
- Vakıf, B. (2018). *Günümüz Türkiye'sinde Toplumsal Değişme Üzerinden Yeni Çocukluk ve Yeni Ebeveynlik Biçimleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Kütahya.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yörükoğlu, A. (2007). *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*, İstanbul: Özgür Yayınları.